

Koulukiusattuna vallan verkostoissa – yhteiskunnalliset valtarakenteet
Iida Rauman *Hävityksessä*

Pauliina Peltola

Kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Syksy 2024

SISÄLLYS

1 ALUKSI	3
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KÄSITTEET	6
2.1 Yhteiskunnallisen romaanin määrittelyä	6
2.2 Foucault: subjektin ja vallan välinen suhde	7
3 VALTARAKENTEET <i>HÄVITYKSESSÄ</i>	12
3.1 Valtasuhteet A:n luokalla: eriyttämisen systeemit, objektit, instrumentaaliset mallit, institutionalisoinnin muodot ja rationalisoinnin asteet	12
3.2 A:n ja opettaja Anna-Maijan välinen valtasuhde tietoa välittävän kommunikaatiosuhteen näkökulmasta	16
3.3 Vallan vastustamisen keinot ja yhteiskunnallinen kritiikki	18
4 LOPUKSI	21
LÄHTEET	23

1 ALUKSI

Tässä tutkielmassa käsittelem koulukiusaamista yhteiskunnallisesta näkökulmasta valtarakenteiden avulla. Iida Rauman (s. 1984) *Hävitys* (2022, viitteissä HÄ) on romaani, joka käsittelee moniulotteisesti koulukiusaamista. Tämä tarkoittaa sitä, että *Hävitys* ei käsittele koulukiusaamista pelkästään psykologisesta näkökulmasta vaan yhteiskunnalla ja valtahierarkioilla on näkyvä rooli teoksessa. Esimerkiksi päähenkilö A:n koululuokan vallanjakoa käydään läpi. Lisäksi kasvatustieteellisiä oppaita käsitellään *Hävityksessä* kritisoivaan sävyyn.¹ Näiden syiden pohjalta valitsin *Hävityksen* kohdeteoksekseni. Tutkimuskysymykseni käsittelee sitä, miten *Hävityksessä* käsitellään koulukiusaamista yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja minkälaisia valtarakenteita teoksesta nousee esille.

Koulukiusaaminen on laaja ongelma kouluympäristöissä. THL julkaisee vuosittain kouluterveyskyselyn tulokset. Kouluterveyskyselyssä kartoitetaan myös sitä, ovatko oppilaat tulleet kiusatuksi koulussa. Koulukiusaamisilmiön laajuuden ja pysyvyyden perusteella rakenteisiin keskittyminen on tärkeää, koska rakenteista voi olla löydettävissä kiusaamista mahdollistavia piirteitä. Kyselyssä huomioidaan erikseen, onko kiusaajana ollut opettaja.² THL siis ottaa kyselyssään huomioon opettajien mahdollisen roolin kiusaamisessa. On tärkeää huomioida, että opettajat eivät aina käytä oikein omaa auktoriteettiasemaansa. *Hävityksessä* päähenkilö A joutuu opettajan vallankäytön ja kiusaamisen kohteeksi. Tämä liittyy olennaisesti

¹ Nimeltä mainitut kasvatustieteelliset oppaat: Sirpa-Maria Harjunkoski *Kiusanhenki lapsen kengissä: Koulukiusaaminen – haaste kasvattajalle* (1994), Christina Salmivalli *Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja* (2016) ja Satu Kaski & Vesa Nevalainen *Jo riittää – Irti kiusaamisesta ja kiusaajista* (2017)

² 2023 vuoden kyselyn pohjalta koulukiusaamista kokee viikoittain perusopetuksessa hieman alle joka kymmenes oppilas. Tähän määrään on laskettu pelkkä oppilaiden välinen koulukiusaaminen. Vähintään kerran viikossa kiusaamista kokeneiden määrän kerrotaan lisääntyneen. Opettajan kiusaamisen kohteena on ollut lukuvuoden aikana ala-asteikäisistä 6% ja yläasteikäisistä 14%. Kyselyyn vastanneista peruskoulun oppilaita oli noin 194 000. Kyselyyn osallistui perusopetuksen 4.,5., 8. ja 9. luokkalaiset (THL, 2023.)

valtasuhteisiin, joita käsitellen analyysiosiossa. Koulukiusaamista on käsitelty enemmän psykologisesta näkökulmasta eli yksilön näkökulmasta. Sen takia on tärkeää tuoda näkyviin yhteiskunnallista näkökulmaa.

Hävitys kertoo noin 1980-luvun puolivälissä syntyneestä A:sta, jota on kiusattu koulussa. Koulukiusaaminen vaikuttaa hänen nykyelämäänsä. A ei esimerkiksi pysty huolehtimaan arjen normaaleista toiminnoista kuten omasta hygieniastaan. *Hävityksen* takaumat sijoittuvat pääasiassa 1990-luvun Kaarinaan. *Hävityksessä* käsitellään lähinnä musiikkiluokalla tapahtuvia asioita viidennellä ja kuudennella vuosiluokalla. A:n yläastekokemuksia ja yliopisto-opintoja käsitellään myös *Hävityksessä*, mutta olen tässä tutkielmassa rajannut käsittelyn A:n ala-asteluokassa ilmeneviin valtarakenteisiin. Käsitellen myös *Hävityksen* myöhäisempiä tapahtumia sen verran, että pystyn analysoimaan sitä, miten *Hävityksessä* vastustetaan valtaa ja kritisoidaan yhteiskuntaa.

Hävityksen alussa A on lenkillä yöllä pimeään aikaan ja A sattuu huomaamaan kauempaa entisen luokkakaverinsa Iran. Myöhemmin kirjan loppupuolella selviää, että tämä kohtaaminen on voinut olla kuvitelmaa. Käsitellen tätä asiaa tarkemmin vallan vastustamisen ja yhteiskunnallisen kritiikin osiossa. Iran näkeminen kuitenkin herättää A:ssa koulumuistoja ja siitä alkaa tarkemmin A:n kouluaikeihin liittyvät takaumat, jotka vaihtelevat nykyajan ja historiallisen tason kanssa. En kuitenkaan käsittele tässä tutkielmassa historiallista tasoa, koska se ei varsinaisesti liity koulukiusaamisen valtarakenteisiin. Nähtyään Iran A kaivaa esiin vanhat koulumuistonsa, jotka sisältävät esimerkiksi vihkoja, ala-asteen todistuksia, luonnosvihkoja, ryppyisiä piirustuksia ja videon leirikoulusta. Osittain näiden konkreettisten muistojen kautta A muistelee ja tarkastelee kouluaikejaan läpi teoksen. Koulumuistoja käydään läpi myös A:n ja Iran välisessä dialogissa.

Hävityksestä on tehty useampia kirja-arvosteluja ja sen teemat ovat herättäneet yleistä keskustelua esimerkiksi lasten oikeuksista ja koulukiusaamisesta. *Hävityksen* toivottaisiin esimerkiksi sisältyvän opettajankoulutuksen lukemistoon. (Saari, 2022) *Hävitys* on voittanut Finlandia-kirjapalkinnon 2022. Valintaa perustellaan esimerkiksi

sillä, että *Hävitys* tuo esille lasten oikeudet ja käsittelee teemoja lasten näkökulmasta. *Hävityksessä* tärkeänä teemana on se, että aikuista uskotaan paremmin kuin lasta (Leppänen, 2022.) Teoksessa haastetaan myös opettajien valta-asemaa ja sitä, että opettajien hyvyys ja auktoriteetin oikein käyttäminen otetaan yleensä itsestään selvinä asioina. Opettaja onkin yksi A:n pääkiusaajista ja hän mahdollistaa A:n kiusaamisen kohtelemalla häntä epätasa-arvoisesti. Kirjailija Iida Rauma on itse ollut koulukiusaamisen uhrina, ja opettaja on myös ollut yksi hänen kiusaajistaan. Rauma on kertonut hyödyntäneensä omia koulumuistojaan *Hävityksessä*, jotta teoksesta tulisi mahdollisimman todenmukainen. Hän kertoo kuitenkin *Hävityksen* henkilöhahmojen olevan fiktiivisiä (Gustafsson, 2022.)³

Tässä tutkielmassa tarkastelen koulukiusaamisen yhteiskunnallisia piirteitä ja valtarakenteita käyttämällä analyysin tukena Foucaultin näkökulmia subjektista ja vallasta. Sitten siirryn analyysiosioon, jossa ensin käsittelem koulukiusaamiseen liittyviä valtarakenteita havainnoimalla A:n koululuokan hierarkioita. Sitten keskityn tarkemmin A:n ja Anna-Maijan väliseen valtasuhteeseen. Analyysiosion lopuksi käsittelem vallan vastustamista ja yhteiskunnallista kritiikkiä *Hävityksessä*.

³ Rauma on esimerkiksi käyttänyt apunaan kouluaikaista päiväkirjaansa, josta löytyy kuvia *Hävityksen* lopusta. (Gustafsson, 2022)

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KÄSITTEET

Yhteiskunnallinen näkökulma koulukiusaamiseen keskittyy esimerkiksi ilmiön taustalla oleviin valtarakenteisiin. Koulukiusaamista ei siis käsitellä yksittäistapauksena tai pelkästään siitä näkökulmasta, mitä vaikutuksia kiusaamisella on kiusatulle. Yhteiskunnallisen näkökulman avulla pystytään keskittymään tarkemmin ryhmien sisäisiin valtasuhteisiin. Teoriani painopiste on sosiologinen, koska sosiologia tutkii yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Sosiologia sopii myös laajempien ilmiöiden tarkasteluun (Saaristo & Jokinen 2004, 10-11.) Tulen käyttämään analyysiosiossani myös sosiologian käsitteitä. Esimerkiksi toimija tarkoittaa yhteiskunnan jäsentä, jolla on oikeuksia yhteiskunnassa ja joka toimii sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. (Aro & Jokivuori, 2014) Tutkielmassani korostuu toimijuus eli aktiivinen toiminta. Kiusattua ei siis tarkastella pelkästään uhrina vaan yhteiskunnan aktiivisena toimijana. Tässä teoriaosuudessa määrittelen ensin yhteiskunnallisen romaanin käsitteen ja sitten esittelen Michel Foucaultin näkökulmia subjektista ja vallasta.

2.1 YHTEISKUNNALLISEN ROMAANIN MÄÄRITTELYÄ

Käsitellessäni kiusaamista yhteiskunnallisesta näkökulmasta on tärkeää, että myös kohdeteokseni on luokiteltavissa yhteiskunnalliseksi romaaniksi. Erkki Sevänen määrittelee yhteiskunnallisen, yhteiskuntaromaanin sekä sosiaalisen romaanin käsitteitä artikkelissaan (Sevänen, 2014). Hän määrittelee yhteiskunnallisen romaanin yläkäsitteeksi ja jälkimmäiseksi mainitut sen alapuolelle. (Sevänen, 2014, 58) *Hävitys* sisältää piirteitä sekä yhteiskuntaromaanista että sosiaalisesta romaanista. Yhteiskuntaromaani on käsitteenä laajempi kuin sosiaalinen romaani ja siinä yhteiskunnallisia asioita käsitellään laajemmassa mittakaavassa, eikä keskitytä pelkästään tiettyihin rajattuihin asioihin. Sosiaalinen romaani puolestaan keskittyy enemmän päähenkilön elämään ja tuo sitä kautta yksittäisiä teemoja esille (Sevänen,

2014, 53.) *Hävitys* käsittelee keskeisenä teemana koulukiusaamista, joka on yhteiskunnallinen ilmiö. *Hävityksessä* koulukiusaaminen kohdistuu kirjan päähenkilöön A:han. Laajemmat ja monien jakamat kokemukset voivat yksilöityä konkreettisiin henkilöihämoihin, minkä seurauksena heidän tuntemuksiaan ja vointiaan käydään läpi. *Hävityksessä* ei kuitenkaan liikuta pelkästään kouluympäristössä tai päähenkilön pään sisällä. Teos kuvaa kiusaamista yhteiskunnallisena ja laajempänä ilmiönä esimerkiksi ottamalla kantaa kasvatustieteellisiin oppaisiin, joissa käsitellään esimerkiksi kiusatun roolia. *Hävitys* käsittelee sosioekonomisen taustan sijaan enemmän suoraan kiusatun roolia yhteiskunnassa. Tämän perusteella käytän jatkossa *Hävityksestä* termiä yhteiskunnallinen romaani.

2.2 FOUCAULT: SUBJEKTIN JA VALLAN VÄLINEN SUHDE

Michel Foucault oli ranskalainen filosofi (1926-1984). Hänen näkökulmansa vallasta on jaettu eri teemoihin. Tässä tutkielmassa keskityn siihen, miten Foucault on käsitellyt valtasuhteiden roolia siinä yhteydessä, miten ihmisistä muodostuu subjekteja. Foucault (2000/1982, 331) määrittelee tässä kontekstissa subjektille kaksi määritelmää: jonkun toisen kontrollissa oleva ja hänestä riippuvainen yksilö tai omaan identiteettiinsä tietoisuuden tai itsetuntemuksen kautta kietoutunut yksilö. Molemmat vaihtoehdot tukevat vallan muotoa, jossa sekä muodostetaan että alistetaan subjekteja. Tässä vallan määrittelyssä keskitytään erityisesti siihen, millä tavalla valtaa harjoitetaan ja mikä on vallan suhde muihin tekijöihin (Foucault, 2000/1982, 331.)

Foucault (2000/1982, 326) on halunnut keskittyä subjektiiin siksi, koska hän pyrki luomaan eri muotojen historiaa sen ympärille, miten ihmisistä muodostuu subjekteja kulttuurisessa kontekstissa. Foucault kertoo projektinsa ensimmäisen osan koostuvan tieteellisestä näkökulmasta subjektiiin kuten esimerkiksi tuottavan subjektin objektivoinnista. Toinen osa tätä projektia koostuu subjektin jakautumisesta (eng. "divining practises"). Yksilö voi joko jakautua itsensä sisäpuolelta tai sitten muut

ihmiset voivat jakaa hänet. Yksilö objektivoidaan tässä prosessissa. Tätä jakautumista havainnoidaan vastakohtapareilla. Esimerkiksi terve ja sairas sekä rikollinen ja kiltti poika (eng. "good boys") muodostavat vastakohtaparit. Samalla kun ihmisyksilö asetetaan tuotanto- ja merkitsemissuhteisiin, hänet asetetaan yhtä lailla monimutkaisiin valtasuhteisiin. Valtaa on ollut aiemmin mahdollista tutkia vain laillisten muotojen kautta esimerkiksi keskittymällä siihen, että mikä legitimoitua valtaa. Myös instituuttien valtakysymyksiä ja valtioon liittyviä kysymyksiä on ollut mahdollista tutkia. Tämän takia vallan määrittelyä haluttiin laajentaa niin, että määrittelyä on mahdollista soveltaa subjektin objektivoinnin tutkimiseen. (Foucault, 2000/1982, 326–327.)

Foucault (2000/1982, 329) esittää yhtenä vallan määrittelyn tapana käsitteiden tutkimista vastakohtista käsin. Jos esimerkiksi haluaa tietää mitä tarkoitetaan laillisuudella, vastauksia voi löytää myös laittomuuden puolelta. Myös valtasuhteiden määrittelyyn on mahdollista etsiä vastauksia vallan vastustamisen muodoista. Vallan sisäisen rationaalisuuden analysoinnin sijaan voitaisiin keskittyä valtasuhteiden analysointiin vastustamisen strategioiden kautta. Yksinä esimerkkeinä vastustamisesta nostetaan naisten epätasa-arvoon kohdistuva vastustaminen, lapsiin vanhempien toimesta kohdistuvan vallan vastustaminen ja lääketeollisuuden hallitsevan vallan vastustaminen. Näille vastustamisen muodoille on yhteistä se, että ne ovat maailmanlaajuisia eikä niitä ole sidottu tiettyyn kulttuuriin tai valtioon. Näissä muodoissa on yhteisenä kohteena valtasuhteisiin liittyvät vaikeudet. Foucault (2000/1982, 329–331) nostaa esimerkkinä sen, että lääketeollisuutta ei niinkään kritisoida pääsääntöisesti rahan tuottamisen näkökulmasta vaan siitä, että se harjoittaa kontrolloimatonta valtaa ihmisten kehoja ja terveyttä kohtaan. Kaikki nämä vastustamisen muodot myös kyseenalaistavat yksilön statusta. Päättävänä niillä on siis puolustaa oikeutta erilaisuuteen ja korostaa niitä asioita, jotka tekevät yksilöstä aidosti yksilön. Vastustus keskittyy lähinnä yksilöllistymisen prosessiin ⁴ (Foucault, 2000/1982, 329-331.)

⁴ Yksilöllistyminen tarkoittaa prosessia, jossa yksilöllä on mahdollisuus kuulua samaan aikaan useampaan yhteisöön. Yhteisöt eivät siis ole niin sidoksellisia ja suljettuja kuin ennen.

Vallan vastustus ei keskity suoraan mihinkään tiettyyn instituutioon tai ryhmään vaan lähinnä vallan muotoon. Tämä vallan muoto näkyy ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Se kategorisoi yksilön ja käynnistää yksilöllistymisprosessin, jossa ihminen merkitään yksilöksi eli muista erottuvaksi. Tässä prosessissa yksilölle muotoutuu oma identiteetti, joka johtaa tunnistamisprosessiin, jossa hänen täytyy tunnistaa muut yksilöt ja muiden yksilöiden täytyy tunnistaa hänet. Tämä tunnistaminen mahdollistaa lopulta yksilöiden muodostumisen subjekteiksi. Kaikki subjektoinnin muodot ovat johdettuja ilmiöitä. Ne ovat enimmäkseen seurauksia muista taloudellisista ja sosiaalisista prosesseista kuten tuotannon voimista, luokkataisteluista ja ideologisista rakenteista, jotka määrittelevät subjektiivisuuden muotoa (Foucault, 2000/1982, 331–332.)

Foucault (2000/1982, 337) painottaa, että valta tuo näkyväksi yksilöiden väliset suhteet. Välillä voidaan puhua esimerkiksi valtarakenteista, mutta sen taustalla on kuitenkin oletus, että tietyt ihmiset harjoittavat valtaa toisia ihmisiä kohtaan. Foucault (2000/1982, 337) erottaa toisistaan valtasuhteet, kommunikaatiosuhteet ja tavoitteelliset aktiviteetit, mutta hän toteaa viestintäsuhteiden linkittyvän valtasuhteisiin. Viestintäsuhteet hän nimeää tavoitteellisiksi suhteiksi, joissa edetään kohti tiettyjä päämääriä. Viestintäsuhteissa tieto muuntuu viestinnän kentällä kumppaneiden välillä, mikä tuottaa vaikutteita vallasta. Valtasuhteita harjoitetaan tuotannon ja merkkien vaihdon avulla, mikä ei eroa juurikaan viestintäsuhteista, jotka sallivat vallan harjoittamisen. Valtasuhteet mahdollistavat vallan harjoittamisen. Esimerkkeinä edellä mainitusta voidaan mainita esimerkiksi työnjako ja luokkajako. Valtasuhteiden, tavoitteellisten aktiviteettien ja viestintäsuhteiden toisistaan

Yksilöllistyminen voi mennä niin pitkälle, että syntyy massayhteiskuntia, jotka koostuvat nimettömistä yksilöistä. Yksilöllistymisen seurauksena voi olla myös se, että päädytäänkin luokittelemaan ihmiset mahdollisimman yksinkertaisesti laajempiin ryhmiin esimerkiksi etnisyyden mukaan (Saaristo, Jokinen 2004, 254–256.)

Sidokselliseen yhteisöön liittyy olennaisesti samanlaiset elämäntavat. Esimerkiksi ravinnon hankkiminen voi kuulua kaikkien yhteisön jäsenien tehtäviin. Erilaisuutta ei siis nähdä tarpeellisena yhteisön toimivuuden kannalta. Tästä konkreettisena esimerkkinä toimii Suomessa sodanjälkeiset maaseutuyhteisöt (Sulkunen, 1998, 99.)

erottaminen yhteiskunnassa on välillä hankalaa. Ne esiintyvät vaihtelevasti muuttuvien tilanteiden mukaan (Foucault, 2000/1982, 337–338.)

Foucault (2000/1982, 338) nimeää blokit, joilla tarkoitetaan vallan keskittymiä, joissa kykyjen säätäminen, kommunikoinnin resurssit ja valtasuhteet muodostavat yhdessä säädeltyjä ja keskitettyjä kokonaisuuksia. Blokeista mainitaan esimerkkinä koululaitokset: Oppilaitoksissa on sääntöjä. Oppilaitoksissa järjestetään myös erilaisia aktiviteetteja ja oppilaitokset toimivat kohtaamispaikkana erilaisille ihmisille. Oppiminen, kykyjen hankkiminen ja käyttäytymisen tyypit toimivat säädeltyjen viestintätapojen kautta. Näistä esimerkkeinä listataan luennot, kysymykset ja vastaukset, käskyt, kehotukset, vakiintuneet merkit tottelevaisuudesta, tiedon tasot ja erilaiset merkit ihmisen arvottamiseen. Oppilaitoksissa esiintyy erilaisia valtaprosesseja kuten tarkkailua, palkitsemista, rankaisemista ja pyramidihierarkisointia. Kurinalaisuudet (eng. “disciplines”) muodostuvat blokeissa, joissa teknologisten voimavarojen hyödyntäminen, viestinnän ulottuvuudet ja valtasuhteet on sopeutettu tiettyyn muotoon. Kurinalaisuudet hyödyntävät erilaisia ilmaisemisen muotoja: Ne saattavat painottaa enemmän valtasuhteita ja tottelevaisuutta kuten esimerkiksi luostarielämässä. Joskus keskiössä on tavoitteelliset aktiviteetit kuten esimerkiksi sairaaloissa. Kommunikaatiosuhteita painotetaan esimerkiksi harjoittelijuudessa (eng. “apprenticeship”). Näiden kolmen muodon yhdistelmää esiintyy esimerkiksi armeijakurissa (Foucault, 2000/1982, 338-339.)

Foucaultin (2000/1982, 340) mukaan valtaa on olemassa vain silloin, kun sitä harjoitetaan toisia kohtaan, vaikka pysyvissä rakenteissa on mahdollisuuksia valtaan. Valta ei ole itsessään vapaudesta luopumista tai oikeuksien siirtämistä. Vallan harjoittaminen ei ole myöskään linkitetty yksittäiseen tilanteeseen vaan vallan harjoittamisessa keskitytään tapaan, jolla ihmiset käyttäytyvät toisiaan kohtaan. Valtasuhteista on mahdollista päästä paremmin perille, jos tarkastellaan ensin väkivaltaa, jonka kerrotaan olevan valtasuhteiden primitiivinen muoto. Valtasuhteiden on kuitenkin vain toiminnan muoto eli se ei linkity suoraan toimintaan. Valta siis toimii väliseikkaisesti toiminnan kautta. Väkivalta puolestaan toimii ruumiin tai asioiden

kautta esimerkiksi pakottamalla, rikkomalla tai tuhoamalla. Väkivallan ainoa vastakohta voi olla passiivisuus. Jos väkivaltaa vastaan yritetään kapinoida, ainoana ratkaisuna on kapinoinnin tukahduttaminen (Foucault, 2000/1982, 340.) Valtasuhteisiin liittyy olennaisesti myös vapaus. Foucault (2000/1982, 342) väittää, että valtaa harjoitetaan vain vapaiden yksilöiden yli. Yksilöillä on siis oltava mahdollisuuksia reagoida eri tavalla. Orjuus ei ole valtasuhde, jos orja on kiinni ketjuissa eikä hänellä ole mahdollisuutta liikkumiseen. Vain silloin, jos orjalla on mahdollisuuksia liikkumiseen tai jopa pakenemiseen, voidaan puhua valtasuhteesta (Foucault, 2000/1982, 340, 342.)

Valtasuhteiden analysoinnista Foucault (2000/1982, 344) nostaa esille viisi vaihetta: eriyttämisen systeemit, objektit, instrumentaaliset mallit, institutionalisoinnin muodot ja rationalisoinnin asteet. Eriyttämisen systeemeillä viitataan eroavaisuuksiin, jotka sallivat toisen puolesta toimimisen. Näitä eroavaisuuksia ovat esimerkiksi status ja etuoikeudellisuus esimerkiksi oikeudellisesta ja perinteisestä näkökulmasta. Foucault (2000/1982, 344) kertoo jokaisen valtasuhteen synnyttävän eroavaisuuksia, jotka ovat samalla sekä valtasuhteiden edellytyksiä että tuloksia. Objekteilla tarkoitetaan niitä tavoitteita, joita vallan harjoittajat tavoittelevat vallan harjoittamisella. Niitä ovat esimerkiksi etuoikeuksien säilyttäminen, tuottojen kerääminen, lakisääteisen auktoriteetin harjoittaminen ja toiminnan tai kaupan harjoittaminen. Instrumentaaliset mallit koostuvat tavoista, joilla valtaa harjoitetaan. Näistä mainitaan esimerkkeinä väkivallan uhka, puheen voima, kontrollin eri muodot, säännöt ja valvontajärjestelmät. Institutionalisoinnin muodot voivat olla yhdistelmiä perinteisistä olosuhteista, laillisista rakenteista, tavoista ja muodista. Ne voivat ottaa myös suljetumman muodon, jossa on oma paikallisuutensa, sääntelynsä, tarkasti määritelty hierarkkinen rakenne ja suhteellinen autonomia omaan toimintaan. Rationalisoinnin asteilla viitataan siihen, miten valtasuhteet tuodaan konkreettisesti toimintaan mahdollisuuksien kentälle (Foucault, 2000/1982, 344.) Jatkan tästä analyysiosioon, jossa hyödynnän tässä kappaleessa käsittelemääni Foucaultin viisivaiheista analyysimallia.

3 VALTARAKENTEET HÄVITYKSESSÄ

Tässä analyysiosiossa keskityn siihen, minkälaisia valtarakenteita ja valtasuhteita *Hävityksessä* on näkyvillä koulukiusaamiseen liittyen. Aloitan analyysin keskittymällä A:n luokalla vallitseviin hierarkioihin ja valtarakenteisiin. Sitten siirryn käsittelemään tarkemmin A:n ja hänen opettajansa välistä valtasuhdetta. Lopuksi keskityn siihen millä tavoin *Hävityksessä* vastustetaan vallitsevia valtarakenteita ja kritisoidaan yhteiskuntaa.

3.1 VALTASUHTEET A:N LUOKALLA: ERIYTTÄMISEN SYSTEEMIT, OBJEKTIT, INSTRUMENTAALISET MALLIT, INSTITUTIALISOINNIN MUODOT JA RATIONALISOINNIN ASTEET

A:n luokan hierarkiaa kuvataan erityisesti tyttöjen kaveriporukoiden kautta. Suosittuihin tyttöihin kuuluvat Terhi, Emmi-Sofia, Eveliina, Lotta, Venla ja Monika. Terhin kerrotaan olevan monessa asiassa johtajana tai pääosassa, esimerkiksi joukkuepeleissä ja koulunäytelmissä. Hän on saanut myös stipendin, hymytyttöpatsaan ja palkintoruusun. Terhi on siis luokkahierarkiassa korkealla ja hän on yksi opettaja Anna-Maijan suosikeista. Anna-Maija kutsuu Terhiä pikkuopettajaksi eli Anna-Maija ylläpitää omilla sanavalinnoillaan Terhin korkeaa asemaa luokkahierarkiassa. Terhin isä omistaa maatilan, jossa Terhi järjestää bileitä. Bileiden järjestäminen ylläpitää myös Terhin asemaa, koska hän pystyy vaikuttamaan bileiden kutsulistaan.

Sara ja Salla kulkevat A:n kanssa samalla linja-autolla kouluun, mutta myös he kohtelevat välillä ilkeästi A:ta esimerkiksi syrjimällä A:ta ja piilottamalla hänen tavaroitaan. Anna-Maijan suhteen Sara, Salla ja A kuitenkin voivat samaistua toisiinsa: he kaikki ovat siirtyneet musiikkiluokalle Littoisista ja Anna-Maija ei hyväksy

esimerkiksi heidän linja-autonsa myöhästymistä. Anna-Maija myös kokee, että Sara, Salla ja A valittiin väärin perustein musiikkiluokalle. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Sara ja Salla pyrkivät säilyttämään paikkansa luokkahierarkiassa ja tekemään eroa A:han, joka on luokkahierarkian pohjimmaisena. A kertoo Saran olevan ”vikkeläsainen ja päällekyvä persoona” (HÄ, 155) ja Sallan olevan ”harmittoman oloinen hissukka, alituisen myötäilemässä muita.” (HÄ, 155). Nämä kerrotaan syiksi, miksi A arvelee saavansa erilaista kohtelua Saraan ja Sallaan nähden, vaikka he jakavat osittain samoja asioita. A:n mielestä häntä itseään pidetään ärsyttävänä. Tähän keskityn paremmin seuraavassa alaluvussa. Ira tulee A:n luokalle viidennellä luokalla. Iraa on jo aiemmassa koulussa kiusattu ja hänet koetaan vieraaksi ja oudoksi. Ira ja A pystyvät samaistumaan toisiinsa jonkin verran, mutta Ira kutsutaan kuitenkin kerran Terhin bileisiin, vaikka A:ta ei kutsuta kertaakaan. Iraa käsittelen tarkemmin viimeisessä alaluvussa. A kuvailee luokan tyttöjen välistä hierarkiaa näin:

– – sillä luokassa vallitsivat tarkat *bestissuhteet* ja suosituimmuusjärjestys, ylinpänä Terhin. Emmi-Sofian ja niiden muodostama pyhitettyjen piiri, sitten poikien kolmiyhteys, Mintun ja Marikan muita ylenkatsova ystävyys, Saran ja Sallan symbioosi ja Siljan ja Bettinan liittouma. HÄ 183

Opettaja Anna-Maija on tärkeä osa A:n luokan hierarkista jakoa. Erottelun systeemien näkökulmasta voidaan nähdä ero opettajan ja oppilaiden asemassa. Opettajalla on oletettavasti enemmän tietotaitoa kuin oppilailla. Opettajalla on myös auktoriteettia, koska hän vastaa oppilaiden oppimisesta ja pystyy vaikuttamaan opettamisiin liittyviin asioihin. Anna-Maija suosii pääosin suosituimpia tyttöjä, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että Anna-Maija ei puutu suosittujen tyttöjen ikävään käytökseen. Suosituilla tytöillä saa olla bilelistä näkyvillä luokan liitutaululla, mikä erottelee luokkalaisia kutsuttuihin ja ulkopuolelle jääviin. Anna-Maija myös kehuu pääosin vain suosittuja tyttöjä ja nostaa heitä hyviksi esimerkeiksi eri asioihin. Terhiä hän kehuu esimerkiksi nokkahuilun soittotaidoista. On myös huomionarvoista, että A:n ja Terhin kerrotaan ystävyystyneen alustavasti musiikkiluokan alussa. Anna-Maija antaa A:n ja Terhin istua vierekkäin uuden istumajärjestyksen tullessa ajankohtaiseksi. Anna-Maija kuitenkin

toteaa A:lle ja Terhille: *“Mä en sit ala katella mitään klikkiä”* (HÄ, 157) Anna-Maija lopulta vaikuttaa siihen, että A:n ja Terhin ystävyys loppuu kokonaan:

– – myöhemmin välitunnilla Terhi oli hermostunut, ja A sanoi tälle, ettei Anna-Maija voinut estää heitä olemasta ystäviä, ja Terhi sanoi, ettei ole mikään *kapinallinen*. Pian sen jälkeen Terhi alkoi vältellä A:ta ja solmi Emmi-Sofian kanssa tiiviin ystävyuden, *bestissuhteen*, joka ei herättänyt huolta Anna-Maijassa. HÄ, 157

Edellä mainitusta sitaatista käy siis ilmi, että Terhi ei ole suoraan syrjinyt A:ta vaan Anna-Maija on vaikuttanut ystävyuden loppumiseen ja näin olennaisesti vaikuttanut omalla auktoriteetillaan luokkahierarkioihin. Jos tarkastellaan eri objekteja eli tavoitteita ja syitä vallan harjoittamiselle voidaan Anna-Maijan kohdalla päätyä etujen ja oman aseman säilyttämiseen. Anna-Maija esimerkiksi ei salli matematiikan tunneilla kuin hänen oman tapansa laskea ja muut tavat hän kokee väärinä. Anna-Maija myös kehuu systemaattisesti suosittujen tyttöjen ryhmää ja pitää heidät suosiossaan, mikä myös viittaisi siihen, että Anna-Maija haluaa varmistaa oman valta-asemansa pysyvyyden. Suosiossa suosituimpia tyttöjä Anna-Maija mahdollistaa heille synn ja motivaattorin omien hierarkkisten asemiansa ylläpitoon. Suositut tytöt siis haluavat pitää saavutetuista eduistansa kiinni ja tämä mahdollistuu sillä, että he luovat eroa muihin luokkalaisiinsa esimerkiksi ilkeilyn kautta. On myös tärkeää huomioida, että Anna-Maija kohtelee suosittuja tyttöjä lähes samalla tavalla, mutta muita oppilaita eri tavalla, mikä samaan aikaan sekä selittää että ylläpitää eroja.

Instrumentaaliset mallit ovat konkreettisia vallan harjoittamisen tapoja. Valtaa ei voida harjoittaa suoraan vaan se kätkeytyy aina erilaisiin toiminnan muotoihin, kuten aiemmin mainitsin teoriaosiossa. Tässä yhteydessä keskityn erityisesti sääntöihin ja rajoituksiin, kontrolloinnin eri muotoihin ja puheen voimaan, koska ne toimivat keskeisinä vallan harjoittamisen muotoina A:n luokalla. Liitutaululla kerrotaan olevan aiemmin mainitsemani suosittujen tyttöjen bilelistan lisäksi Anna-Maijan ylläpitämät listat, joista toinen sisältää nokkahuilukokeen arvosanat ja toiselle listalle merkitään unohdukset, myöhästymiset ja kaikki pienetkin virheet. Anna-Maijan kerrotaan myös kirjoittavan julkisesti taululle eri kokeiden tulokset. A:n mielestä koetuloksien julkistamisella pyritään vertailuun ja hierarkian ylläpitoon, jotta jokainen tiedostaisi

oman paikkansa hierarkiassa. Nämä kolme julkista listaa voisi luokitella sekä sääntöihin että kontrollointiin. Toisaalta listat itsessään ovat sääntöjä, koska ne perustuvat Anna-Maijan toimintatapoihin ja määrittelevät miten menetellään eri tilanteissa. Julkiset listat tuottavat kuitenkin myös julkista häpeää ja ne voivat aiheuttaa oppilaissa pelkoa ja suorituspainetta.

Anna-Maija myös kertoo oppilaiden arvosanojen eroista Emmi-Sofialle, Siljalle ja A:lle: *“Esimerkiks Emmi-Sofian liikunnan numero on vahva ysi. Se vois olla melkeen olla kymppi. Mut Siljan liikunnan ysi on heikko ysi, lähempänä kasia, Anna-Maija sanoi”* (HÄ, 171) Tämänkin voisi laskea kontrolloinniksi, koska arvosanojen julkinen kertominen ja oppilaiden vertaaminen toisiinsa asettaa heidät eriarvoiseen asemaan. Puheen voima näkyy myös kyseisessä sitaatissa, koska Anna-Maija omien sanojensa kautta ylläpitää epätasa-arvoisuutta A:n luokalla. Anna-Maija puhuu myös oppitunneilla esimerkiksi kanojen nokkimisjärjestyksestä, jossa heikointa kanaa nokitaan. Tässä yhteydessä Anna-Maija toteaa: *“Semmoista se on luonnossa, vahvimmat selviää, Anna-Maija sanoi –”* (HÄ, 202) Tämä esimerkki osoittaa sen, miten Anna-Maija pystyy tuomaan opettajan roolissa esille omia mielipiteitään. Hänellä on siis valtaa sanojen muodossa, koska kanojen nokkimisjärjestyksellä ja vahvimpien luonnossa selviämällä voidaan ylipäätensä oikeuttaa epätasa-arvoisuus A:n luokalla. Kanojen nokkimisjärjestyksestä puhuminen voi tuottaa ajatuksen siitä, että on pakko olla vahva, jotta selviää. Eli tässäkin yhteydessä sanoilla on myös kontrolloivia piirteitä.

Koulu muodostaa itsessään institutionaalisen mallin, josta olen käyttänyt teoriaosiossa Foucaultin mukaan nimeä blokki. Koululaitoksen blokkimaisuus tarkoittaa, että koululaitoksessa yhdistyy tietoa välittävät kommunikaatiosuhteet, tavoiteorientoituneet aktiviteetit ja valtasuhteet, jotka ovat kaikki kietoutuneet toisiinsa. Koululaitoksella on omat sääntönsä ja toimintatapansa, jotka on säännelty erikseen. Esimerkiksi arvosanojen antaminen ja erilaiset rangaistusmuodot sisältävät oppilaiden arvottamista ja luokittelemista, joihin sisältyy myös valtaa. Arvosanoja erityisesti käytetään *Hävityksessä* oppilaiden kontrollointiin. Instituutionaalinen muoto voi myös käsittää vallitsevat käsitykset muodista: “– – muodin suodattumista

Kaarinaan olivat säädelleet pikkupaikkakunnan monimutkaiset sosioekonomiset lainalaisuudet. Värit, A sanoi, olivat enimmäkseen kiellettyjä.” (HÄ, 43) Tässä yhteydessä siis paikkakunta vaikuttaa olennaisesti vallitseviin muotitrendeihin ja valtarakenteisiin.

Rationalisoinnin asteilla viitataan valtasuhteiden toimeenpanoon mahdollisuuksien kentällä. Valtasuhteilla voi olla joko negatiivisia tai positiivisia vaikutuksia välineellisten keinojen eli instrumenttien tehokkuudesta ja tulosten varmuudesta riippuen (Foucault, 2000/1982, 345.) *Hävityksen* kontekstissa A:n luokan hierarkiat ovat tarkkoja ja Anna-Maija ylläpitää niitä esimerkiksi kohtelemalla paremmin suosittuja tyttöjä ja pitämällä julkisia listoja esimerkiksi myöhästymisistä ja arvosanoista. Tämä vallan toiminnan muodon kehitys on positiivinen Anna-Maijalle ja suosituimmille tytöille, koska se ylläpitää heidän saavutettuja etuoikeuksiaan. Luokan hierarkiassa alempana oleville, esimerkiksi A:lle tämä Anna-Maijan harjoittama valta tuo negatiivisia vaikutuksia, koska hänen mahdollisuutensa nousta hierarkiassa ovat vähäiset. Jatkankin tarkemmin A:n ja Anna-Maijan välisen valtasuhteen käsittelyä seuraavassa alaluvussa.

3.2 A:N JA OPETTAJA ANNA-MAIJAN VÄLINEN VALTASUHDE TIETOA VÄLITTÄVÄN KOMMUNIKAATIOSUHTEEN NÄKÖKULMASTA

Edellisessä alaluvussa mainitsin, että Anna-Maija omalla toiminnallaan mahdollistaa sen, että muut oppilaat pystyvät kiusaamaan A:ta. Anna-Maija osallistuu myös itse kiusaamiseen arvostelemalla A:ta systemaattisesti lähes jokaisesta asiasta, esimerkiksi A:n käsialasta ja tunteilla usein viittaamisesta. Anna-Maija myös korjaa väärin A:n biologian kokeita, minkä A pystyy vahvistamaan tutkimalla itse tietokirjoja. Kun tarkastellaan A:n ja Anna-Maijan välistä valtasuhdetta aiemmin mainitsemani erotteluiden systeemien kautta, voidaan todeta, että opettaja-oppilassuhde toimii ilmeisenä erottelijana A:n ja Anna-Maijan välillä. Anna-Maijalla on opettajana auktoriteettiasema. Anna-Maijan aseman ja iän perusteella voisi olettaa, että hänellä olisi enemmän tietotaitoa ja kompetenssia A:han nähden. Tämä kuitenkin tuntuu

olevan keskeinen ongelma A:n ja Anna-Maijan välillä. A:lla on paljon tietotaitoa eri asioista, mikä tuntuu ärsyttävän Anna-Maijaa. A:n ja Anna-Maijan kohdalla korostuu erityisesti tietoa välittävä kommunikaatiosuhde. Anna-Maijan rooli on toimia tiedonvälittäjänä oppilaille kuten A:lle ja opettaa heille opetussuunnitelmassa vaadittuja asioita. Valtasuhteet kuitenkin tulevat siinä yhteydessä mukaan, kun Anna-Maijalla on valta päättää miten ja millä tavalla hän antaa tietoa oppilailleen. Anna-Maija tuntuu kokevan uhkana sen, että A:n tietotaso voisikin olla tietyissä määrin Anna-Maijaa korkeampi, mikä toisi epätasapainoisuutta oletettuihin valtasuhteisiin:

Ärsyttävää oli esimerkiksi se, miten A luki mielellään lasten tietokirjoja, muisti lukemansa ja kertoi siitä. *Ärsyttävää* oli hänen tapansa piirrellä vihkojen reunoihin ja raahata kouluun romaaneja ja lukea niitä ennen tunnin alkua tai erehtyä kysymään Anna-Maijalta, miksei heidän luokkansa käynyt koskaan kirjastossa. Tai miten itsepintaisesti hän intti biologian tunnilla, että punatulkku ja punarinta ovat eri lintu, tosin viimeinen luovutti, kun Anna-Maijan päättäväinen vastarinta sai hänet itsekin epäilemään tietoa. – – HÄ, 155

Anna-Maija kuvataan tietokirjallisuuteen, kaunokirjallisuuteen ja tieteisiin negatiivisesti suhtautuvaksi. Anna-Maijan kerrotaan myös esittävän omat mielipiteensä totuutena. Edellä mainitut asiat tukevat huomiotani siitä, että Anna-Maija kokisi uhkana A:n tiedonhalun ja sen takia hän pyrki harjoittamaan valtaansa siten, että A pysyy hierarkian pohjimmaisena. Tämä myös selittäisi sen, miksi Anna-Maija kohdistaa erityisesti A:han jatkuvaa huomiota negatiivisessa mielessä. Sinikka Viskari käsittelee artikkelissaan pedagogista rakkautta opettajan näkökulmasta. Viskari toteaa rakkauden olevan tärkeässä osassa siinä, miten opettaja saa käsityksen jokaisen oppilaan omasta yksilöllisyydestä, ajatusmaailmasta, vahvuuksista ja heikkouksista (Viskari, 2003, 162.) Tämän perusteella siis oppilasta olisi hyvä kannustaa monipuoliseen tiedonhakuun sen sijaan, että rajoittaisi oppilaan tiedonhalua niin kuin Anna-Maija toimii *Hävityksessä*.

Kiinnitin huomiota siihen, miten Anna-Maijaa kuvataan suureksi hahmoksi: “— Vaikka Anna-Maija ei ollut vain ihminen, A sanoi, tämä oli liian suuri ja A halusi pois, ulos opettajanhuoneen neuvottelukopista, ulos koulusta – —” (HÄ, 225) Anna-Maijaa

kuvaillaan useammassa eri teoksen kohdassa suureksi, isoksi tai valtavaksi. Edellä mainitun sitaatin perusteella suuri-adjektiivi tuntuisi toimivan kielikuvana ja luonnehtivan valtasuhteiden näkökulmasta Anna-Maijan asemaa vallankäyttäjänä, joka kontrolloi A:n luokan hierarkioita sääntöjen ja sanojen kautta.

3.3 VALLAN VASTUSTAMISEN KEINOT JA KRITIIKKI YHTEISKUNTA KOHTAAN

Niin kuin teoriaosiossa käsitteelin, valtaan kuuluu olennaisesti mahdollisuus sen vastustamiseen. Jos ei ole konkreettista mahdollisuutta vastustaa valtaa, silloin ei ole kyse valtasuhteesta (Foucault, 2000/1982, 342) Päähenkilössä kiinnitin huomiota siihen, että hänen nimensä on pelkkä A. Nimi on tärkeä osa ihmisen identiteettiä. Nimi ja yhteiskunta kietoutuvat vahvasti toisiinsa, koska jokaisella on Suomen lain mukaan oltava virallinen nimi. Tämän perusteella päähenkilön nimen häivyttäminen pelkäsi A:ksi voi olla kritiikkiä yhteiskunta kohtaan. *Hävityksessä* korostuu se miten pieneksi ja mitättömäksi A kokee itsensä. Nimen häivyttäminen on toisaalta luonnollista, jos on itsensä kanssa hukassa, eikä löydä omaa paikkaansa yhteiskunnassa tai koululuokassa. Nimi voi olla syy kiusaamiseen tai se voi toimia kiusaamisen välineenä: "Myös naapuriluokan J-alkuiset pojat olivat tajunneet A:n olevan *outo* ja *ärsyttävä*, hänen nimestään oli tehty inhottava väännös, jota pojat huutelivat, – –" (HÄ, 188) Nimi voitaisiin myös yhdistää tunnistamisen prosessiin, jota käsitteelin teoriaosuudessa. Nimen perusteella ihmiset erottuvat toisistaan ja nimeen voidaan liittää ihmisen henkilökohtaisia ominaisuuksia. Nimestä voi siis tulla sanallinen vallan väline, jos nimeä käytetään kiusaamistarkoitukseen.

Nimi A voisi myös kuvastaa A:n pyrkimystä täydellisyyteen ja parempiin suorituksiin koulumaailmassa, koska a on aakkosten ensimmäinen kirjain ja joissakin tuotteissa käytetään laatuluokkana kirjainta a, joka kuvastaa parhainta laatua. Näin ollen nimi A voisi myös kuvata sitä, miten paljon A yrittää tehdä töitä sen eteen, että pääsisi hierarkiassa ylöspäin: "Voimakkaimmin hänen mieleensä oli jäänyt ahtaus ja hänen loputon yrittämisensä, A sanoi. Hän yritti olla hyvä koulussa. Hän yritti saada ystäviä. Yritti edes joskus saada kiitosta." (HÄ, 163)

Hävityksestä löytyy myös muita konkreettisia keinoja vastustaa valtaa. A on kirjoittanut kirjeen luokkakokoukseen, johon hän ei itse osallistu. Hän on pyytänyt Emmi-Sofiaa lukemaan kirjeen ääneen luokkakokouksessa. Kirjeellä voidaan kuvastaa omia tuntemuksia ja kirjeessä on mahdollista käydä läpi kaikki asiat, joita ei välttämättä pystyisi muuten sanomaan. Tulkitsen A:n kirjeen yhdeksi tavaksi vastustaa valtaa, sillä A pyrkii kirjeesssä kritisoimaan koululuokan toimintaa ja näin ollen hän pyrkii purkamaan valtasuhteita. A onkin *Hävityksessä* yksi vallan kritisoijista ja hänet kuvataan aktiivisena toimijana, joka ottaa kantaa asioihin. On kuitenkin huomioitava, että *Hävityksessä* käydään kouluajoissa takaukina eli A tarkastelee omia kouluaikojaan *Hävityksen* reaaliajan kontekstissa. Kirjeessään A esimerkiksi kritisoi Anna-Maijan opetustyyliä ja kyseenalaistaa arvosanojen ja stipendien antamiskriteerit:

Ja silti, A sanoi, yhä hän tavoitti sen tarpeen. Huutaa, ravistella hakata niiden päitä seinään niin kauan, että ne heräisivät ja tajuaisivat. *Kirjoitan, koska minusta meidän luokallamme tapahtui jatkuvasti, kenenkään välittämättä jotakin niin sairasta ja paha, että se on pakko huomata edes nyt – viisi vuotta peruskoulun päättymisen jälkeen.* HÄ, 135

Hävitykseen näyttäisi sisältyvän myös metafiktiivinen valinta. *Hävityksen* alussa A näkee kauempaa Iran, joka huutaa A:n suuntaan ja käskee A:ta tulemaan esille. Sitten A näkee Iran tappelevan toisen ihmisen kanssa. *Hävityksen* loppupuolella tämä sama tapahtuma toistuu uudelleen, mutta nyt A onkin sivustakatsojan sijaan Iran kanssa tappeleva ihminen. *Hävityksen* loppu myös paljastaa metafiktiivisen valinnan: “ ‘Mitä sä haluat et mä kerron?’ A kysyi. ‘Kerro totuus’, Ira sanoi. ‘Mut aiotko kirjoittaa sen?’ ‘Aion’ A sanoi, että niihin aikoihin hänen tavakseen oli tullut juosta öisin. ‘Hyvä’, Ira sanoi, ‘kerro lisää.’ ” (HÄ, 380) *Hävitys* alkaakin edellä kuvatun mukaisesti: “A sanoi, että niihin aikoihin hänen tavakseen oli tullut juosta öisin.” (HÄ, 9) Tulkitsen tämän metafiktiivisen valinnan vallan vastustamisen muodoksi sekä yhteiskunnalliseksi kritiikiksi. Kirjan kirjoittaminen on sidoksissa vallitsevaan kulttuuriin ja yhteiskuntaan, koska kirjojen kautta voidaan ottaa kantaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Kirjan avulla Ira ja A tuovat näkyväksi opettajan väärinkäyttämää valtaa. Silloin kohdeyleisönä ei olekaan enää pelkästään luokkakokoukseen osallistuneet henkilöt niin kuin A:n

kirjoittaman kirjeen kohdalla on. Kirja pystyy tavoittamaan paljon laajemman yleisön ja näin se voi synnyttää yhteiskunnallista keskustelua. *Hävityksen* sisältäessä metafiktiivisiä valintoja Ira saattaa myös suojella luokkakaverinsa yksityisyyttä nimellä A. Voi kuitenkin olla, että nimi A on tarkoituksellinen tyylivalinta, mikä voi ilmentää vallan vastustamista ja yhteiskunnallista kritiikkiä, josta mainitsin tämän alaluvun alussa. Metafiktiivisen valinnan kautta voidaan siis käyttää valtaa siinä, että käytetäänkö henkilöstä koko nimeä vai ei.

Hävityksessä nostetaan esille myös kasvatustieteelliset oppaat kiusaamisesta. Ensimmäisen kerran A lukee oppaita kirjastossa ollessaan ala-asteella. Kasvatustieteiden oppaiden mukana olo *Hävityksessä* asettaa *Hävityksen* teemoja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Kasvatusoppaita myös tarkastellaan kritisoivaan sävyyn, sillä niiden nähdään keskittyvän vain kiusatun ominaisuuksiin: “– – *lapsen itsetunnosta ja sosiaalisista taidoista riippuu, joutuuko hän kiusatuksi vai ei, – – Passiivisille uhreille on tyypillistä vetäytyvä ja ahdistunut tapa reagoida kiusaamiseen – – He viestivät käyttäytymisellään toisille oppilaille olevansa arvottomia ja turvattomia – –*” (HÄ, 192) Anne-Mari Väisänen (2023, 19-20) onkin ottanut väitöskirjassaan kantaa siihen, että tutkijat ovat keskittyneet lähinnä yksilöön ja yksilön ominaisuuksiin koulukiusaamiskontekstissa.

4 LOPUKSI

Tässä tutkielmassani keskityin siihen, miten Iida Rauman *Hävityksessä* koulukiusaamista kuvataan yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja minkälaisia valtarakenteita teoksesta nousee esille. Teoriaosion aluksi määrittelin yhteiskunnallisen romaanin käsitteen ja sitten käsitteelin Foucaultia vallan näkökulmasta. Foucaultin kohdalla rajasin käsittelyn siihen, miten hän käsittelee valtaa subjektin näkökulmasta. Analyysi-osion aloitin analysoimalla A:n luokalla vallitsevia valtasuhteita ja -hierarkioita. Käytin tässä osiossa apuna Foucaultin viisivaiheista valta-analyysin mallia, johon sisältyi eriyttämisen systeemit, objektit eli tavoitteet, instrumentaaliset mallit, institutionalisoinnin muodot ja rationalisoinnin asteet. Tästä osiosta kävi ilmi, että Anna-Maija ylläpitää A:n luokan hierarkioita kohdistamalla hyväksyntänsä suosittuihin tyttöihin eli Terhiin, Emmi-Sofiaan, Eveliinaan, Lottaan, Venlaan ja Monikaan. Suositut tytöt myös tuntuvat pitävän kiinni saavuttamistaan eduista, eli Anna-Maijan suosioon pääsemisestä. Eduista kiinnipitäminen voi edellyttää eron tekoa muihin luokkalaisiin, mikä tarkoittaa esimerkiksi ilkeilyä ja bileisiin kutsuttavien rajaamista. Osoitin myös, että A:n luokalla käytetään vallan harjoittamisen välineenä erityisesti sääntöjä, kontrollin muotoja ja puheen voimaa. Nämä näkyvät esimerkiksi siinä, että A:n luokalla on julkisesti näkyvillä nokkahuilukokeen ja muiden kokeiden tulokset sekä lista, johon kirjataan esimerkiksi tunneilta myöhästymiset.

Tästä siirryin käsittelemään tarkemmin A:n ja Anna-Maijan välistä valtasuhdetta. Tulin siihen johtopäätökseen, että Anna-Maija saattaa kokea uhkana A:n tietämyksen eri asioista, koska hän kokee, että hänen tulisi tietää asioista oppilastaan enemmän. Tämä voi aiheuttaa epätasapainoa A:n ja Anna-Maijan välisessä valtasuhteessa. Viimeisessä alaluvussa käsitteelin vallan vastustamisen keinoja ja yhteiskunnallista kritiikkiä. Tässä alaluvussa keskityin nimeen A, A:n kirjoittamaan kirjeeseen, *Hävityksen* metafiktiiviseen valintaan ja koulukiusaamista käsittelevien kasvatustieteellisten oppaiden kritisointiin *Hävityksessä*. Yhdistin kirjeen kirjoittamisen ja metafiktiivisen

valinnan vallan vastustamisen keinoihin. Tulkitsin, että nimellä A voi olla monia syitä kuten esimerkiksi yhteiskunnallinen kritiikki. Havaitsin kasvatustieteellisten oppaiden tuovan *Hävitykseen* enemmän laajempia yhteiskunnallisia teemoja.

Mahdollisina jatkotutkimusaiheina minulle tuli mieleen *Hävityksen* ja koulukiusaamista käsittelevien kasvatustieteellisten oppaiden vertailu, koska *Hävityksen* voisi asettaa kasvatustieteellisten oppaiden kontekstiin ja tutkia sitä voisiko *Hävitys* itsessään olla tulkittavissa oppaaksi. *Hävitystä* voisi myös tutkia nuoruuden ja oman itsetunnon kehittymisen näkökulmasta suhteutettuna valtasuhteisiin.

LÄHTEET

Tutkimuskohde

Rauma, Iida 2022. *Hävitys Tapauskertomus (=HÄ)*. Helsinki: Siltala

Tutkimuskirjallisuus

Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo 2004. *Sosiologia*. Juva: Werner Söderström

Sulkunen, Pekka 1998. *Johdatus sosiologiaan*. Juva: Werner Söderström

Aro, Jari & Jokivuori Pertti 2014. *Klassinen sosiologia ja moderni maailma*. E-kirja. Julkaisija Docendo. (23.09.2024) Julkaistu aiemmin 2010 WSOYpro Oy:n kustantamana.

Sevänen, Erkki 2014. Sosiaalinen romaani, yhteiskuntaromaani ja niiden lajisukulaiset kirjallisuushistorian ja nykykirjallisuuden kerrostumana. *Joutsen*, pdf-versio. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/98848/joutsen2014-sevanen.pdf>

Foucault, Michel 2000. *Power Essential works of Foucault 1954–1984*. Editointi Faubion James D. Käännös Hurley Robert & muut. New York: New Press. Käyttämäni osio The Subject and Power, 326–348 on julkaistu ensimmäisen kerran englanniksi vuonna 1982 teoksessa Drufys, Hubert & Rabinow, Paul. *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*.

Viskari, Sinikka 2003. Pedagogisen rakkauden mahdollisuus. Teoksessa Marjo Vuorikoski, Sirpa Törmä & Sinikka Viskari (toim.) *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 155–180

Väisänen, Anne-Mari 2023. *Tutkimus koulukiusaamista koskevasta asiantuntijapuheesta*. Oulu: Oulun yliopisto <https://oulurepo oulu.fi/bitstream/handle/10024/46337/isbn978-952-62-3698-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (7.8.2024)

Gustafsson, Miia 2022. Kaunokirjallisuuden Finlandia-palkinnon voittanut Iida Rauma: "Lasten kokema väkivalta ei ole mikään pikkujuttu" *Yle* 30.11.2022 <https://yle.fi/a/3-12682545>

Saari, Mikko 2022. Iida Rauma: Hävitys: tapauskertomus. *Kirjavinkit* <https://www.kirjavinkit.fi/arvostelut/havitys-tapauskertomus/> (7.8.2024)

Leppänen, Mari 30.11.2022 Kaunokirjallisuuden valitsija Mari Leppäsen puhe.
<https://kirjasaatio.fi/media/Kaunokirjallisuuden-Finlandia-Mari-Leppasen-puhe.pdf>
(13.3.2024)

THL 2023. Kouluterveyskysely 2023: lapsia ja nuoria kuormittavat monet tekijät – selkeät arkirutiinit ja ajoissa saatu apu on tärkeää
<https://www.sttinfo.fi/tiedote/70024807/kouluterveyskysely-2023-lapsia-ja-nuoria-kuormittavat-monet-tekijat-selkeat-arkirutiinit-ja-ajoissa-saatu-apu-on-tarkeaa?publisherId=69817778&lang=fi> (15.3.2024)